

Makó és a Márciusi Front¹

Makó volt a Márciusi Front „Mekkája”, szent városa, ezt pedig történelmi hagyományainak és Erdei Ferencnek köszönheti. Talán mesebeli állításnak tetszik, de a hagyománák orszlánrésze volt abban, hogy Erdeit azzá tegye, aki az irodalomban és a történelemben lett. A hagyma csípős illata izgalmat keltett, természetisé és értékesítése pedig kiszabadította a szegényparasztságot kezdetleges, zárt életformájából, ezért inségéből is. A hagyma természetése felszabadító háború is volt. Hadd idézzem *Erdei Ferenc* sajátkezűleg írt önéletrajzát: „Születtem 1910-ben Makón, a hagymások társadalmában. Anyám családja ugyan telkes gazda volt, de apám törzsökös, földtelen zsellér-hagymás, tehát én ebben nevelkedtem. Ez az alapja mindennek.” Igen, a makói zsellér földet bérelt, később esetleg sikerült vásárolnia is néhány holdat, hagymát termesztett, életszínvonalra tett szert, szabad, független emberré vált. Tevékenysége nem merült ki a hagyma termesztésében, otthonosan kellett mozognia a makói piacon, szemmel tartotta a hagyma világgiaí árait, kereskedett is és önkéntelenül szélesebb gazdasági látókörre tett szert. Eppen ezért a hagyma nem csupán termény és árucikk volt. Mikor a harmincas esztendőkérekán először jártam Makón, Erdei elvitt számos hagymás otthonába. Korszerűen, de ízlésesen berendezett szobákba léptem, a falakon még könyvespolcok is voltak, de a mennyezetről sehol sem hiányzott a hagymát szárító rács. Mintha a hagyma felülről áldást osztana, és valóban ezt cselekedte.

Beszélhetünk sajtóságságos „makói lélekről”? Igenlő választ kell adnom. Makó állandó képviselője egészen haláláig *Justh Gyula* volt, a függetlenségi párt leghaladóbb tagja, *Károlyi Mihály* utóbb az ő hagyományát folytatta. *Justh Gyula* népben, nemzetben, országban gondolkodott, ezért választóinak soha, semmiféle személyes dolgában nem nyújtott segítséget. Makó népe pedig megértette és méltányolta ezt, mert mindig egyhangúan választotta meg képviselőjének. *Justh* megtanította a népet eszmékért, elvekért küzdeni, ez volt az oka annak, hogy Makón jóval tovább élt a függetlenségi Kossuth-párt, mint más városainkban. Vezetői: *Könyves-Kolonics József*, *Fried Armin* és *Diósszilágyi Sámuel* a néppel együttérző, széles látókörű, az emberi haladással lépést tartó értelmiségiek voltak, szabadelvű lelkek, minden megnyilatkozásukat nemes humanizmus jellemezte, nem hoztak szégyent *Justh Gyulára*. Csak egy jellemvonás hiányzott belőlük, ami *Justh*ot nagygyá tette: a dinamizmus. *Könyves-Kolonics* állandóan ezt hangoztatta: „Állok a strázsán”. Igaz, a strázsáló messzire látott, de hiába magyaráztam neki, hogy egy nép nem dönthet álló helyzet mellett, és akkor is helyt állhat, ha mozog. Lám, midőn *Justh Gyula* megcsinálta a választójogi blokkot, az első népparaszterű sereglést, *Jászi* radikálisait, a szociáldemokratákat, az eszmélkedő parasztokat és az értelmiség javát ugyancsak megmozdította, és egymás mellé sorakoztatta, *Jósi* bácsi becsületesen, de természetlenül ragaszkodott a virtuális strázsához. Erdei hozzájuk járt „iskolába”, jobb iskolát Makón nem is találhatott. Midőn pedig már mélyre szívta a marxizmust és tudatosan szocialista lett, továbbra is ragaszkodott mestereihez, mert hálás volt nekik. A makói Kossuth-pártból sem lépett ki, mivel haladóbb pártot a városban nem talált. Mindez Erdeinek csak becsületére válik.

Erdei korán a népi írókhoz csatlakozott, és egyike volt azoknak, akik — legszébb hagyományainkra hivatkozva — az író társadalmi elkötelezettségét vallották. Nem történt véletlenül, hogy a Márciusi Front tagjai első közös fellépésüket Makón tartották 1937. február 28-án, s ezen *Irodalom és társadalom* címen tartottam előadást. Esténk mindenképpen a Múzeum-kertben két hét múlva tartott nagygyűlés bevezetője volt. Ezután működni kezdett a Márciusi Front, mindnyájan tudtuk a teendőket, mégis a további toborzás sikere érdekében elkerülhetlenné vált elveink és eszméink határozott megfogalmazása. Erdei ezért ősszel ismét Makóra hívta az írókat. Ez a gyűlekezésünk részben törvényes, részben illegális volt. Engedélyt kaptunk nyilvános irodalmi este tartására, a rendőrség teljesen erre irányította figyelmét, még katonai erősítést is kért. Ennek köszönhetjük, hogy előző estén zavartalanul tarthattuk meg titkos gyűlésünket minden lényeges politikai kérdésben azonos véleményre jutottunk, és kiáltványunkat is megfogalmaztuk. Ezt az illegá-

¹ A makói előadás rövidített szövege.

lis, és egészen éjfélig tartó összefutást tekinthetjük a Márciusi Front „alkotmányozó gyűlésének.” A színhely *dr. Kiss Károly* készülő háza volt, a város közepén feküdt, eléggé magányosan, ablakai még nem készültek el helyüket pokrócokkal szegették be. Nem csupán írók jelentek meg, de különféle politikai csoportok hozzánk húzó, vagy egyenest velünk szolidáris vezetői is, így a békéscsabai kommunistákat *dr. Südy Ernő* képviselte.

A titkos ülés szervezése a konspiráció törvényeinek szigorú szemmel tartásával történt. Már Budapesten megoszlottunk kettesével, hármasával más és más kocsiba szállottunk. Megérkezésünk után minden kis csoporthoz egy makói „vezető” csatlakozott és különféle irányban kanyargó utcákon vezetett a színhelyre. A vélemények azonossága bizonyította, hogy mennyire megérett az idő a cselekvésre. Csupán egyetlen kérdést vitattunk meg négy szem között Erdei Ferencsel, Erdei fel akarta vetni a forradalom szervezésének a gondolatát. „Eddig a körötökben is hallgattam erről, de most végre szólanom kell.” — Lebeszéltem: éppen az előbb választották meg a Márciusi Front vezetőit: téged, Illyést, Veres Pétert, Kovács Imrét és engem. Előbb velük kell megbeszélünk. Különben is jelenleg forradalom helyett legfeljebb zendülés törne ki sok áldozattal, kevés eredménnyel. Azt se feledd, hogy bár csupa megbízható ember gyűlt össze, ilyen ügy első megbeszéléséhez sokan vagyunk.” Erdei néhány pernyi gondolkodás után elfogadta érveimet.

Feledhetetlen este volt, mekkora hit lobogott bennünk: az országeremtés láza. Pedig amúgy félhomály vett körül, mindössze néhány petróleumlámpa pislákol. És a vacsora! Füstölt szalonát fogyasztottunk házi kenyérrel, *Szabó János* pedig hordóból csapolta a parasztbort.

Dr. Könyves-Kolonics Józsefnél szállottam meg. Mindig előtt a meghatottság, ha erre a tisztá lelkű, nagyszívű emberre gondolok. Milyen elvi keménység, s ugyanakkor mekkora gyengédség élt benne. Valahányszor náluk vendégeskedtem, hazatérve mindig „zicsivel” lepett meg, különösen finom csokoládébonbon volt ez, egy makói cukrászmester találmánya, de senki sem tudta, hogy miért neveztek el éppen „zicsinek”? Illegális gyűlésünk, meg az utazás fáradalmait nála pihentem ki, későn keltem, nemsokára ebédhez ültünk. Leánya, egy tényleges katonatiszt menyasszonya, késett, de néhány kanál leves elfogyasztása után megérkezett, sápadtan és izgatottan. Üdvözlésére se jutott időm, azonnal a lényegre tért: „A völegényem üzeni, hogy veszedelmes parancs érkezett: délután előadás közben letartóztatják.” Elgondolkoztam, megérző készségem segítségemre jött: „Adja át legmelegebb köszönetemet völegényének, mert érdekében meg merete sérteni a hivatalos titkot, de a hír, azt hiszem túlzás. Bizonyára olyan parancs érkezett, hogy amennyiben ürügyet találunk beszédemben, akkor tartóztassanak le. Mindenesetre résen leszek, lehetőleg nem szerezem meg nekik ezt az örömet.” A szótlanul lefolyt ebéd után, a házigazda megkérdezte: „Ugye, el akarsz készülni beszédre?” — És íróasztala felé tessekelt. „Igen, készülni szeretnék — válaszoltam —, de a kanapé felé mentem, és elvettem magam. — Az előadás kezdet előtt fél órával légy szíves fölkelteni!” — kértem Könyves-Kolonicsot, aki csak a fejét csóválta. Néhány perc után mélyen aludtam; mindig így készültem fel beszédemre.

Arra ébredtem, hogy házigazdám simogatja a vállamat, néhány perc múltán a Korona felé mentünk, ennek nagytermében folyt le előadásunk. Már messziről láttuk, hogy a Korona környéke olyan, akár a megszállott terület. Gépfegyveres osztaggal megerősített gyalogság vette körül, így vonultunk be az egyre népesebben áradó közönséggel. A gyűlés izzó hangulatban indult, a feszültség egyre nőtt. Egymás után léptek dobogóra a népi írók, Erdei, Illyés, Veres Péter, Sárközi György, Kovács Imre és én. Gyűléseinket mindig Sárközi György irányította, következetesen utoljára szerepeltetett, de rang volt ez: „Te akkor is fel tudod dobni az embereket, mikor már fáradtak” — mondotta. Mikor a közönség elé állottam, a nagyterem ajtajában megjelent egy aranygalléros rendőrtiszt, mintegy ötven rendőr élén, kinn a katonaság várakozott. A gyűlés után barátaim azt mondták, hogy még sohase beszéltem ilyen elszántan s mégis higgadtan. Ez meglepte a rendőrfőtanácsost, különben sem lehetett mindenre kész elvetemült ember, mert beszédemben azért éppen elegendő ürügyet találhatott volna. A közönség példás fegyelmezettséget tanúsított, a szimpátiatüntetést csak a végén tört ki. Közös vacsora után ismét sokáig együtt maradtunk. Makót sohase tudtam gyorsan elhagyni, ottléteket mindig meghosszabbítottam, ott tartottak az összebúvó esték a makói Ritzben — az Iritz-kocsmát hívták így. Ha együtt voltunk Könyves-Kolonicssal, Diószilágyival és Fried doktossal, mindig irigyeltem Erdeit, amiért Makón élhet ilyen emberek társaságában.

A makói Kossuth-párt lapja a Márciusi Front makói zászlóbontásáról bizonyos „szent önzéssel” számolt be. Nem volt ebben semminémű elítélendő szándék, csupán

saját politikai helyzetét kívánta megerősíteni általunk. A helyi sajtó szerint már első makói beszédem a Kossuth-párt újjászervezésének bejelentése volt. Ilyesmiről szó sem esett. Tárgyalásaink a Kossuth-párt pesti központjával később indultak meg, de akkor sem a Márciusi Front „beolvasása” jegyében. A Kossuth-párt tagjai barátaink és bajtársaink voltak, szorosan egymás mellett haladtunk, ugyanakkor a Márciusi Front sohasem gondolt önállóságának a feladására. Éppen ezért a makói Kossuth-pártiak téves következtetéseit nem igazítottuk helyre. A „családban maradtak”, nekünk nem ártottak, ők pedig hasznát vették.

Bevallom, nehezen hagyam el Makót, ahol rokonszenv és szeretet simogatott, bármerre is mentem. Budapesten baljósabb események vártak, 1937. október 14-re kitűzték a Viharsarok-per törvényszéki tárgyalását. Ezért tartóztattak volna le oly szívesen Makón, hogy mint lázítás közben tetten ért foglyot kísérhessenek a törvényszék elé. Könyvem három kiadásban jelent meg, mindegyikért külön vádiratot kaptam, és összesen héthónapi fogházat. Ehhez járult utóbb a Márciusi Front két kiáltványáért indított per, Szentes városának, valamint Pallavicini Alfonz ögrófnak, majd Hunyady Ferenc grófnak ellenem indított keresete. Összesen nyolc politikai per súlya terhelte vállamat. Úgy vélem, érthető lett volna, ha egy időre visszavonulok, és könyveim írásába kezdek. Senki se tehetett volna szemrehányást ezért, mégse ezt az utat választottam. A Márciusi Frontnak továbbra is tevékeny tagja és egyik vezetője maradtam.

Ennek ellenére untalan az a vád ér, mintha elleneztem volna a Márciusi Front politikai szerepét, és tisztára „szellemi mozgalommá” akartam szűkíteni. Akik ezzel a kérdéssel foglalkoznak, olyan értelemben teszik, mintha korlátlan mozgási szabadságot élveztünk volna, holott csakugyan országos hatású, és hívek tömegét magával sodró mozgalmunk ellen a hatalom gyorsan megkezdte az ellentámadást. Nemsokára csak olyan politikai szervezet nyerhetett engedélyt politikai gyűlés tartására, amely parlamenti képvisellel rendelkezett. 1938-ban mint Márciusi Front már nem jelenhettünk meg a politikai porondon. 1937 végén írta Erdei Ferenc *A szabadság politikája* című cikkében, hogy az író „ne illúziókat, hanem politikai mozgalmat erősítsen”. Ezért kezdtünk éppen Erdei indítványára tárgyalást a Kossuth-párttal, ez ugyanis parlamenti képviselővel rendelkezett, így, ha egyesülünk, megjelenhettünk a politikai mezőnyön. A budapesti Kossuth-pártban különféle elemek gyülekeztek, így az első világháború előtti 48-as párt maradéka, művelt, haladó polgárok, akik a parlament kispolgári párttöredékeit lenézték, de ide húzódtak az egykor Károlyi Mihályt követő októberisták is. Engem főként ők érdekeltek, mert bizonyos forradalmi folytonosságot jelentettek. A tárgyalásokon a Kossuth-párt részéről Nagy Vince, a Márciusi Fronttól Erdei Ferenc, Sárközi György, Kovács Imre és én vettünk részt. Elvileg gyorsan megegyeztünk, és azonnal gyakorlati tennivalókra került a sor. Mindkét fél megegyezett abban, hogy saját napilap nélkül átútó erejű munkát nem végezhetünk. Mi lettünk volna a szélsőbaloldal, a hajdani Károlyi-párt utóda, a polgári sajtót pedig óvatos szabadelvűség és mértéktartó reformtörekvések jellemezték. Éppen akkoriban eladó volt a *Magyar Hírlap*, mégpedig olcsón. Nagy Vince vállalkozott, hogy a vételhez szükséges tőkét megszerzi. Rügyszó, szép napok jöttek, teletve jóreménnyel. Nagy Vincében is mintha legjobb hajdani képességei támadtak volna fel. De váratlan fagy következett: a tőkések megtagadták támogatásukat, mert a népiek és a hajdani októberisták szövetezését túlságosan baloldalinak ítélték. Most már csak egyetlen lehetőség maradt: a Független Kisgazdapárt.

A Viharsarok-per után meghívást kaptam Eckhardt Tibortól, a Várban, lakásán találkoztunk. Alig ültem le rögtön a dolog velejére tért:

— Ha irodalmi célok indítottak könyved megírására, nagyot cselekedtél, de ha politikai céljaid voltak, akkor súlyosan vétettél.

Rögtön láttam, hogy miről van szó. Eckhardt attól tartott, hogy egy új, radikálisabb parasztpárt alaposan megkritikálhatja az ő kiscgazdái sorait. Megnyugtattam: ,

— Könyvemet nyilván politikai célból írtam, népünk felszabadításáért, de távolról sem azért, hogy politikus legyek. Politikai szerepet is csak ideiglenesen vállalnék, mert az én életformám az irodalom. Ellenben most és mindenkor szívesen támogatok minden politikust, aki valóban a népért küzd.

Eckhardt megnyugodott, egyelőre nem fenyegeti veszedelem, s jónak látta szövetezteni velünk:

— Ha így van, akkor az ügynek feltétlen szüksége van reátok. Ne csak bíráljatok, gyertek segíteni. Akkor lehet majd komoly csatákat vívni, ha radikalizáljátok pártomat.

Közöltem, hogy csupán Erdeivel együtt vagyok hajlandó belépni, mert körünkben öt itélem a legkülönb politikai tehetségnek. Ha mi már beilleszkedtünk, akkor hívjuk meg egyesével, kettesével bajtársainkat, nehogy tömeges bevonulásunk a párt képviselőtagjait megijessze. Erveimet Eckhardt helyeselte, és következő megbeszélésünkre már Erdei is meghívást kapott. Magyarországon azonban nincsen titok, nem-sokára csakugyan megrázó és szívenütő levél érkezett Könyves-Kolonics Józseftől. Szeretek dokumentumokkal érvelni, ezért a lényegét közlöm: „A napokban az a hír járta, hogy te is beléptél a kisgazda pártba. Leírhatatlan keserűség fogott el. Hát még ez is olyan mint a többi, mondtam a Viharsarok magvából, Makóról, s magamban tajtékozva. E pillanatban olvastam azonban a Magyarországon megjelent cikkedet. Itt a kávéházban írógörcsös kezembe tollat markolok — s most már megnyugodva kérlek, hogy maradjatok meg a Márciusi Fronton. A „»fronton«, ne csak a front mögött...” Midőn ezt a levelet kaptam, a kisgazda pártba történő belépést még csak fontolgattuk. Tervünket Könyves-Kolonics teljesen félreértette, a politikai menedék keresése távolról sem a Márciusi Front feloszlását, de védelmét jelentette volna. Méltó módon tudtuk volna terjeszteni folyóiratunkat, a Választ, parlamenti csoportunk ki tudta volna kényszeríteni, hogy legalább irodalmi estéket tarthassunk, ezekbe meg sok minden belefért.

Az ügy hűzódott, Eckhardt állotta a szavát. Egyik hozzá intézett levelem con-cetusa szerint ezt közöltem vele: „Engedd meg, hogy makói beszéded ügyemre vonatkozó kijelentéseidért ezúton is őszinte köszönetemet fejezzem ki.” Eckhardt a kisgazda párt éppen Makón tartott gyűlésén állott ki mellettem, midőn üldöztetésem javában folyt. Harc közben vissza szabad utasítani a fölkinált szövetséget? Ugyan-akkor miként győzzem meg Könyves-Kolonicsot, ezt a drága barátot és igaz embert? Folyt a levelezés, sajnos eredménytelenül. Ismét dokumentummal jövök. 1928 elején Könyves-Kolonicshoz írt levelém fontosabb részeit közlöm: „Kedves Józsi Bátyám! Erdei Feri ittlétekor fontos politikai megbeszélésünk volt Eckhardt Tiborral. Régóta aktuális volt az a dolog, mert az egész Márciusi Front politikai szempontból a levegőben lógott... Arra semmi remény sincsen, hogy önálló gyakorlati politikai mozgalmat indíthassunk. Csakis parlamenti képviselettel bíró párt kap gyűlésengedélyt, a választást a parlamenti képviselettel nem rendelkező pártoknak jóformán lehetetlennek teszik, tehát egy meglévő pártkeret felhasználása nélkül egyikünk sem vehet részt a gyakorlati politikában... A kisgazda pártnak tagadhatatlanul nagy tömegei vannak. Maga a párt frakciókra oszlik, de sok jóindulatú tagja és nagyszerű tömegei vannak, tehát megvan a remény, hogy keretében komoly és felelősségteljes magyar radikalizmust építsünk. A párt vezére, Eckhardt Tibor a diktatúra ellen folytatott harcával s az utóbbi években folytatott politikai szerepével mindenképpen becslést és rokonszenvet érdemel. Képességeit pedig már ellenfelei sem tagadhatják, a mi... mozgalmunkban vannak fiatalok, mint Erdei Feri, Kovács Imre, akik elsősorban politikai pályára valók. Politikai pálya nélkül gazdasági törekvéseiket sem tudják megvalósítani. (A makói hagymaszövetkezet sorsára céloztam. F. G.) Nem azért támogatjuk a kisgazda pártot, hogy becsapjuk. De nem is olyan áron, hogy eszméinket feladjuk. Részt akarunk venni programjuk kidolgozásában, eszmei hatást akarunk gyakorolni a párt politikájára. Ez kötelességünk, és arra kérlek, hogy ebben a munkánkban támogass bennünket. Tudom, hogy nehéz dolog ez Neked, de mindnyájunknak számolni kell a nehéz és keserves idők lehetőségével. Ma a Kisgazdapárt legkomolyabb demokratikus hajlamú párt. Nekünk nincsenek anyagi lehetőségeink, s nincs szervezkedési szabadságunk. Ha ilyen felkészületlenül megbonthatnók a Kisgazdapárt sorait, sokat árthatnánk neked, s a magunk ügyét nem tudnánk előre vinni... Eckhardt Tibor megígérte nekünk, hogy a demokratikus vonaltól sohasem tér el. Nagyon kérlek, Józsi Bácsi, hogy fontold meg ezeket, beszéld meg Ferivel s barátainkkal. Hosszas és kínos töprenkedés után döntöttem, s így döntött Feri is, akit igen szeretek, s igen nagyra becsülök. Soraidat várva igaz szeretettel és nagybecsüléssel őszinte híved: Féja Géza s. k.”

Könyves-Kolonics hajthatatlan maradt, én pedig nem írtam több levelet. Erdeire bíztam a dolgot.

Erdei hajlandó volt belépni a kisgazda pártba, de lépését a makói Kossuth-párt döntéséhez kötötte. Végső elhatározását csupán 1938. június 9-én tudatta: „Kedves Géza, régóta hallgatok a politikáról, aminek egyik oka, hogy egyáltalában nem lelkesítők az állapotok, a másik pedig hogy itt Makón nagyon keservesen folytak a dolgok, és végül is semmi eredményre nem vezettek a törekvéseim. A Kossuth-párt vezetőivel előbb szűk körben, majd a negyven tagú választmány előtt megtárgyaltuk a kisgazda pártba való belépést, illetve együttműködést és egyhangúan szembehe-

lyezkedtek a gondolatlat a derék magyarok. Különösen Kolonics és Fried elleneztek nagyon a gondolatot, s Márton Bálint, akire különösen hallgatnak az emberek. A dolog most már bevégeztetett, még egyszer fölvetni semmi értelmét nem látom. Ezek után számomra sincs más út, mint amit Eckhardt előtt is kijelentettem, hogy a Kossuth-párt nélkül nem lépek be a kiscgazda pártba, viszont a Kossuth-pártban természetesen semmi fantáziát nem látok, nincs más tehát, mint hogy passzív tagja maradjak mégis régi pártomnak, ami egyenlő a politikai semmittevéssel". Erdei ekkor már a Márciusi Frontban sem látott sok fantáziát, neki is tudomásul kellett vennie, hogy egyenként és összességükben körülzártak minket, és elszigetelték a néptől. Nem csupán politikai működésünket akadályozták meg. Nemcsak irodalmi estéinket tiltották be azzal az indoklással, hogy burkolt politikai propagandát folytatnak. Önálló gazdasági tevékenységet sem töltek meg...

Könyves-Kolonicsot és társait nem érheti gáncs. Ifjúságuk óta a Kossuth-párt hívei voltak, ehhez fűzte minden emléküket, és földtrentető eseményeknek kellett jönnie, hogy helyükből elmozduljanak. Mídon pedig a nagy fordulat megérkezett, Könyves-Kolonics komoly szerepet vállalt.

Nem csupán Erdei szülőföldje Makó, de a Márciusi Fronté is. Itt jelentettem be születését, itt fogalmaztuk meg hitvallásunkat. És ide köt a temetőben egy sír, melyben Makó legnagyobb fia nyugszik.

Tamasi Mihály:

A Márciusi Front és Erdei Ferenc

A Márciusi Frontnak, mint a magyarországi népfrengmozgalom első megjelenési formájának történetéről nem lehet anélkül beszélni, hogy Erdei Ferencről, életútjáról, politikai harcáról ne szólnánk. Erdei Ferenc politikai pályafutása pedig nem érthető meg a harmincas évekbeli makói társadalmi és politikai küzdelmek ismerete nélkül.

Erdi felismerte, hogy a parasztság felemelkedése csak az egész társadalom átalakításával, politikai küzdelem útján valósulhat meg. Érthető tehát, hogy fiatal éveitől kezdve a haladó, demokratikus eszmék lelkesítették. Még egyetemi éve alatt, a Szegedi Fialatok mozgalmanak tagjaként, bejárt a szegedi munkásotthonba, kapcsolatot tartott a munkásmozgalmi vezetőkkel, megismerkedett a szocializmus eszméivel. Szülővárosának, Makónak, élénk gazdasági, társadalmi és politikai élete, demokratikus közszelleme, a hagymakertészek ellenzékiessége meghatározta politikai pályafutását is. Az úri politikával szemben álló hagymakertészek, a haladó szellemű, liberális felfogású makói értelmiségiek (korábban *József Attila* támogatói), munkásmozgalmi vezetők egyengették útját a politikai küzdelemben.

Erdi szűkszavú, száraz tudományosságban is szenvedélyes hangú írásainak, a Márciusi Frontban betöltött szerepének mozgatórugóit csak akkor érthetjük meg igazán, ha tudjuk, hogy a helyi demokratikus küzdelmek során milyen kemény összecsapásokban, győzelmekben és vereségekben edződött politikai meggyőződése, előretökintő tudatossága. Műveiben, politikai megnyilatkozásaiban kimondhatatlanul is ott izzik a makói küzdelmek hevessége, szenvedélye, a vereségekből és győzelmekből leszűrt tapasztalata. A Futóhomok című művének anyagát azokban a hetekben, hónapokban gyűjtötte, mikor a makói (értékesítő jellegű) hagymaszövetkezetekben az ellenzéki hagymások harcát vezette a kormánypárti vezetőség ellen. A Duna-Tisza közén a Makón felvetődő kérdésekre kereste az országos érvényű választ.

Az ellenzéki hagymások 1937 februárjában győzelmet arattak a háromezer tagú szövetkezetben, a kormányfőtanácsos elnököt és kiszolgálóit megbuktatták és új vezetőséget választottak. Erdeivel az élén. Szövetkezeti naplójában¹ így számolt be reményeiről, terveikről: „Erőnk tudatában vállaltuk a nyílt kenyértörést és összehívtuk a háromezer tagú szövetkezet közgyűlését azzal, hogy válasszon új vezetősé-

¹ Erdei Ferenc: Szövetkezeti napló. 1937–1945. Erdei Ferenc válogatott írásai és beszédei. Kossuth Könyvkiadó, 1973. 28. old.